

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

*Бондаренко В. Ф., Василюшина Ю. М.
Київська державна академія водного транспорту*

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У НЕМОВНИХ ВНЗ УКРАЇНИ

У статті аналізуються шляхи підвищення ефективності навчання англійської мови у немовних ВНЗ України.

Ключові слова: вища освіта, англійська мова, ефективність навчання, активні методи, рольові ігри.

Сучасне суспільство – це органічно цілісний, динамічний, багатофункціональний і багатоаспектний механізм, якому властиві як раціональні, так й ірраціональні чинники, взаємопов'язані з розумом і творчістю людини.

На думку академіка АПрН України В. В. Цветкова, кризовий стан українського суспільства є не стільки кризою економіки, скільки результатом неефективної діяльності управлінських структур, оскільки людина є як суб'єкт, так і об'єкт соціального управління [8]. Саме тому подальший демократичний розвиток українського суспільства полягає не лише у реформуванні вітчизняної економіки, а й у докорінній трансформації усіх систем суспільства, у тому числі системи освіти, яка має забезпечувати ринок робочої сили відповідно підготовленими компетентними працівниками.

В умовах міжнародної інтеграції економіка України ставить підвищені вимоги до випускників вищих навчальних закладів щодо знання іноземних мов, зокрема англійської. Адже для того, щоб студенти почувалися впевнено у будь-якому соціальному середовищі та якісно виконували свої професійні обов'язки, студенти повинні мати практичні навички, принаймні, англомовного спілкування, а навчальні заклади – забезпечити відповідну іншомовну підготовку. Сьогодні багатьох студентів не задовольняє якість отриманих знань, їм потрібні практичні навички володіння іноземною мовою в різноманітних, наближених до реальних, ситуаціях. А суспільству, у свою чергу, не потрібні спеціалісти з механічними знаннями, воно потребує критично і творчо мислячих громадян з високим рівнем комунікативної іншомовної компетентності.

Сьогодні намітився перехід від авторитарної педагогіки до особистісно орієнтованої; від накопичення знань до вміння оперувати цими знаннями,

працювати у команді, бути лідером, критично мислити та приймати рішення; від “одноразової” освіти до безперервної; від потокової організації навчання до індивідуальної [1].

Проте, вітчизняні науковці-освітяни відзначають невідповідність професійного і морального рівня молодих спеціалістів, вузькість їх духовних інтересів, а нерідко – повну відсутність морально-етичних цінностей та моральних критеріїв своїх вчинків. У сучасних умовах зростає необхідність гуманізації та гуманітаризації освіти в цілому, і зокрема вищої, оскільки зміна старої системи із властивою їй утопічною ідеологією на нову (у чомусь занадто прагматичну та антигуманістичну) викликала у свідомості переважної більшості людей певне розчарування. Суспільство не може залишити без уваги такий стан речей, оскільки так званий вакуум у свідомості людей може бути заповнений не зовсім бажаними для суспільства змістом та ідеями [6; 11]. Адже професійний блок знань дає майбутньому спеціалісту необхідні вміння і навички для його майбутньої діяльності у суспільстві, а гуманітарний блок формує світогляд молодої людини як самосвідомої особистості та впливає на її ставлення до своєї професії та суспільства в цілому.

У зв'язку з цим, закономірно, що подальше реформування системи освіти в Україні має здійснюватися на шляхах її гуманізації та гуманітаризації. Гуманізація в науковій літературі визначається як орієнтація на людиноцентристський підхід. Це визнання людини як найвищої соціальної цінності, забезпечення поваги до її особистості та гідності.

Особлива увага сьогодні приділяється дослідженню принципу єдності навчання і виховання. Викладачі вищої школи як вихователі (незалежно від того, які дисципліни вони викладають) у своїй роботі мають дотримуватись комплексного підходу до виховного процесу, враховувати особливості не лише розумового, а й трудового, морального, естетичного, фізичного розвитку майбутнього спеціаліста. Тому перед викладачами постає питання, як на практиці створити для студентів такі умови, за яких освіта і виховання забезпечували б їх якісний професійно-гуманітарний розвиток [2; 3; 4; 5; 6; 9].

Метою статті є дослідити проблему активізації навчально-пізнавальної діяльності студента та шляхи підвищення ефективності викладання англійської мови у вітчизняних ВНЗ.

Загальновідомо, що підвищення ефективності навчання студентів англійської мови прямо залежить від активізації навчально-пізнавальної діяльності студента шляхом умілого підбору і використання викладачем різноманітних, найбільш адекватних темам ситуацій, підходів, методів і прийомів навчання, а також від активізації всього навчального процесу.

Проблема активізації навчально-пізнавальної діяльності студента

досліджувалась у різні роки багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими (М. М. Бірштейн, В. М. Бурковим, А. А. Вербицьким, Л. С. Виготським, С. Р. Гідрович, Дж. Дьюї, В. М. Єфімовою, Г. С. Костюком, Д. Н. Кавтарадзе, А. М. Матюшкіним, М. І. Мешковим, Л. М. Фрідманом, В. І. Рибальським, І. М. Сироежиною, А. М. Смолкіним, Т. П. Тимофєєвським, В. Ф. Комаровою і т.д.).

Свій внесок у розвиток активних методів навчання зробили О. М. Матюшин, Т. В. Кудрявцев, М. І. Махмутов, І. Я. Лернер, М. М. Леві та ін. На їх думку, ця проблема є однією із найгостріших проблем, яка акумулює соціальні, психолого-педагогічні та методологічні аспекти освіти.

Розробкою концепції викладання іноземних мов займались провідні вітчизняні науковці: П. О. Бех, Л. В. Биркун, Л. С. Виготський та ін. [2; 3; 4].

Необхідно зауважити, що сучасні підходи в освіті все більше базуються на філософії конструктивізму, обґрунтованій у свій час відомим американським ученим Дж. Дьюї. Згодом його співвітчизники Дж. Сейворі та Т. Даффі [10] розширили цю концепцію. Конструктивізм передбачає вміння людей вирішувати реальні складні проблеми суспільства завдяки співпраці та особистій ініціативі. Під час прийому на роботу спеціаліста перевага надається глибоким спеціальним знанням та вмінню приймати рішення, але сьогодні цього недостатньо для довгострокової трудової діяльності. Велика увага приділяється вмінням критично мислити, вирішувати поставлене завдання та логічно обґрунтовувати проблему. Важливим є також комунікативність та розуміння культурних цінностей і глобальних перспектив розвитку суспільства.

Особливо актуальним сьогодні є формування критичного мислення. Тобто під час навчання наголос ставиться на розумінні інформації та вмінні нею користуватись, а не просто володіти певним обсягом знань.

Конструктивістський підхід в освіті передбачає створення навчального середовища, врахування бази знань студента та його активну участь в навчальному процесі. Обов'язковим при цьому є застосування проблемного навчання. У США воно стало популярним упродовж останніх 40 років. Особливо ефективним воно є при самостійному навчанні та освіті упродовж життя. Проблемне навчання є міждисциплінарним та зосереджується на формуванні метакогнітивних навичок.

Аналізуючи шляхи підвищення ефективності навчання, М. В. Кларін [5] виділяє три основні напрямки розвитку інноваційних освітніх технологій: використання дискусії у процесі навчання, організація проблемного навчання, впровадження гри у навчальний процес. При цьому необхідно підкреслити важливість формування творчо активної та соціально сформованої особистості, вмотивованої до навчання та отримання необхідних компетентностей.

Безпосереднє залучення студентів до активної навчально-пізнавальної діяльності у ході навчального процесу пов'язане із застосуванням прийомів і методів, що одержали узагальнену назву – *активні методи навчання*. Використання методів активного навчання у педагогічній практиці з метою вирішення проблеми активізації навчальної діяльності у ВНЗ лежить в основі всіх сучасних педагогічних теорій і технологій. Термін “метод” походить від грецького слова “methodos”, що означає шлях, спосіб просування до істини, спосіб досягнення певної мети, сукупність прийомів або операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності. Метод навчання – це спосіб упорядкованої взаємопов'язаної діяльності вчителів та студентів, спрямованої на ефективне розв'язання навчально-виховних завдань у процесі навчання. Іншими словами, метод навчання – спосіб подання інформації студентові в ході його пізнавальної діяльності, а інформація є сполучною ланкою між викладачем і тим, хто навчається. Вона структурує процес навчання через його компоненти – діяльність викладача й діяльність студента.

Оскільки термін “метод” має різне тлумачення, **класифікація методів навчання** викликає певні труднощі, тому що в основі їх назв лежать найрізноманітніші ознаки. Залежно від того, який аспект мови переважає у навчанні, метод має назву граматичного чи лексичного. Традиційно назва методу може бути зумовлена видом мовленнєвої діяльності, що складає мету навчання, у зв'язку з чим розрізняють усний метод та метод навчання читання. У назві методу може відобразитися спосіб розкриття значень іншомовних слів: *прямий (безперекладний)* і *непрямий (перекладний)* [2]. Перекладні методи поділялись на граматико-перекладний та лексико-перекладний залежно від того, який мовний аспект – граматика чи лексика – знаходився у центрі уваги під час вивчення іноземної мови шляхом перекладу текстів на рідну мову. Метою навчання в межах граматико-перекладного методу є навчання читання та перекладу текстів рідною мовою.

Пізніше, на початку 70-х років XIX ст., зароджуються прямі методи, в яких на перший план висуваються практичні цілі, і, перш за все, – навчання усного мовлення. У XX ст. значне розширення сфери викладання іноземних мов у зв'язку з потребою в людях, що володіють іншомовним мовленням, спричинило інтенсивну розробку та подальший розвиток прямих методів, орієнтованих як на репродуктивне, так і на рецептивне оволодіння мовою (усний метод Гарольда Пальмера; методична система навчання читання Майкла Уеста; аудіо-лінгвальний метод, створений Чарльзом Фрізом; аудіо-візуальний або швидкісний метод, що виник у Франції у 50-і роки XX ст.). Згодом з'являються більш сучасні методи: сугестивний метод Георгія Лозанова – метод

навчання, створений у другій половині ХХ ст. в Софійському інституті сугестології (Болгарія), котрий розглядається як метод інтенсивного навчання на свідомому та підсвідомому рівнях.

У період післявоєнних десятиліть формується тенденція до посилення комунікативної спрямованості навчального процесу – його наближення до реального процесу спілкування. Розробкою комунікативного методу займалось багато науковців у різних країнах. Найбільш вагомий внесок в обґрунтування методу зробили Г. Уїдоусан, У. Литлвуд (Англія), Г. Е. Піфо (Німеччина), Ю. І. Пассов (Росія). Останні два методи характеризувались організацією активного навчального середовища із використанням ігрових форм навчання.

У сучасних умовах раціональне та вмотивоване використання методів на уроках іноземної мови вимагає креативного підходу з боку викладача, адже, як зазначає науковець А. І. Кузьмінський, педагогіка є наукою і мистецтвом одночасно, тому і підхід до вибору методів навчання має ґрунтуватися на творчості педагога [6]. Сучасному викладачеві іноземної мови важливо знати новітні активні методи викладання, спеціальні навчальні техніки та прийоми, щоб оптимально підібрати той чи інший метод викладання відповідно до рівня знань, потреб та інтересів студентів.

О. М. Смолкін розглядає активні методи навчання як засіб, котрий спонукає студентів до їх активної розумової і практичної діяльності у процесі оволодіння матеріалом, коли активним є не лише викладач, а й студенти, тобто існує діалогічна взаємодія викладача і студента – діалогічне проблемне навчання в рамках суб'єкт-суб'єктних стосунків [7].

На думку більшості прогресивних науковців, активними методами навчання іноземних мов є дискусії, рольові та імітаційні ігри, які дають змогу студентам зануритися в активне комунікативне навчальне середовище, де вони виявляють свою професійно-соціальну сутність і можуть взаємодіяти з іншими людьми для досягнення мети та цілей навчання.

Активність у навчанні є необхідною умовою свідомого засвоєння знань, умінь і навичок. Пізнавальна активність – це прагнення самостійно критично мислити, знаходити свій підхід до вирішення проблеми, бажання самостійно отримувати знання та вміти відстоювати власну позицію. Активність студентів знижується, якщо відсутнє використання активних методів навчання.

Активні методи навчання припускають використання системи методів, яка спрямована, головним чином, не на виклад готових знань і їх відтворення, а на самостійне оволодіння знаннями у процесі активної пізнавальної діяльності студентів. Такі методи спрямовані на підвищення особистісного інтересу до вирішення пізнавальних завдань, можливість застосування отриманих знань. Так, наприклад, Л. С. Виготський [3; 4] сформулював закон, де

говориться, що навчання спричиняє розвиток, тому що особистість розвивається у процесі діяльності. Саме в активній діяльності, що спрямовується викладачем, студенти засвоюють необхідні знання, уміння, навички. В основі активних методів навчання англійської мови лежить діалогічне спілкування як між викладачем і студентами, так і між самими студентами. А в процесі діалогу розвиваються комунікативні здібності і більш ефективно досягається мета навчання студентів. Таким чином, активні методи навчання – це навчання діяльністю.

У той же час, на думку Л. С. Виготського, називати ці методи активними є не зовсім коректно й досить умовно, оскільки пасивних методів навчання в принципі не існує. Будь-яке навчання припускає певний ступінь активності з боку суб'єкта, і без неї навчання взагалі неможливе. Але ступінь цієї активності дійсно неоднаковий.

У засвоєнні комунікативних знань, умінь, навичок задіяні всі психічні процеси (мова, пам'ять, уява й т. ін.). Викладач у своїй професійній діяльності використовує ту групу методів, які найбільш повно допомагають здійсненню тих дидактичних завдань, які він ставить перед заняттям.

Відповідно до каналів інформації в навчальному процесі (звуки, зображення, м'язове зусилля або все в комплексі), методи навчання класифікуються на чотири групи: аудійні, візуальні, кінестетичні й полімодальні.

1. **Аудійні методи** навчання – інформація подається у звуках, коли застосовуються всі види розповідей, бесід, пояснень, лекцій, аудіозаписів та ін.

2. **Візуальні методи** навчання – інформація подається у вигляді зображення, тобто демонстрації натуральних об'єктів, робота з усіма видами друкованої або письмової інформації.

3. **Кінестетичні методи** навчання – передача й сприйняття інформації за допомогою м'язових зусиль й інших відчуттів тіла. Для загальноосвітньої школи й ВНЗ в чистому вигляді ці методи повністю не описані, однак навчання сліпо-глухих дітей можливо тільки за допомогою цих методів.

4. **Полімодальні методи** навчання. Інформація рухається по декількох каналах сприйняття (аудіо-візуальні, візуально-кінестетичні, аудіально-кінестетичні, аудіо-візуально-кінестетичні).

Полімодальні методи у свою чергу розподіляються на:

Аудіо-візуальні – демонстрації діа-, кіно- і відеофільмів, деяких експериментів. Розраховані на одночасну візуальну й аудіальну фіксацію інформації.

Візуально-кінестетичні – методи, що охоплюють виконання графічних і письмових робіт без усного пояснення/викладу: візуальні спостереження з

наступною реєстрацією явища; методи, який припускають роботу з комп'ютером, що не має звукової карти.

Аудіально-кінестетичні – прослуховування з наступним описом.

Аудіо-візуально-кінестетичні – інформація фіксується по всіх каналах сприйняття. Сюди належать: проведення експериментів, демонстрація навчальних відео- і кінофільмів, робота з комп'ютерними навчальними програмами.

Даючи класифікацію активних методів навчання, А. М. Смолкін розрізняє *імітаційні* методи активного навчання, коли пізнавальна діяльність базується на імітації професійної діяльності, та *неімітаційні* (проблемні лекції, проблемно-активні практичні заняття і лабораторні роботи, семінари і дискусії, курсове і дипломне проектування, навчальна практика, стажування, конференції, олімпіади), котрі орієнтовані на самостійну діяльність студента [7].

У свою чергу, імітаційні методи поділяються на ігрові й неігрові. До ігрових відносяться: проведення ділових ігор, ігрове проектування й т.п., а до неігрових – аналіз конкретних ситуацій, вирішення ситуаційних завдань й інших.

Дослідження свідчать, що використання саме ігрових форм навчання прикладного та виробничого змісту під час навчання англійської мови великою мірою сприяє підвищенню ефективності навчального-виховного процесу. Ігрові форми навчання розвивають англійськомовні комунікативні навички, формують подальшу професійну спрямованість студентів, стимулюють пізнавальну активність, формують логічне та критичне мислення, почуття відповідальності [9].

Метод пізнавальних ігор – спеціально створена розважальна діяльність, у процесі якої студенти засвоюють знання та набувають необхідних умінь і навичок. Гра у навчальному процесі забезпечує сприятливе емоційне оточення для відтворення та засвоєння знань, полегшує засвоєння навчального матеріалу, заохочує до навчальної роботи, знімає перевантаження.

За допомогою гри на заняттях з англійської мови моделюють актуальні ситуації з життєдіяльності людини, що підвищує інтерес до цієї дисципліни. Такими ситуаціями можуть бути, зокрема: *Getting a job, Interviewing, Describing people, Likes and dislikes, Countries, languages and nationalities, At the Customs, Duties and responsibilities, Ship's orders in different situations* та багато інших.

Метод створення ситуації новизни навчального матеріалу передбачає, що у процесі викладання викладач прагне на кожному занятті окреслити нові знання, якими збагатилися студенти, створює таку морально-психологічну атмосферу, в якій студенти отримують моральне задоволення від свого

інтелектуального зростання та самореалізації. А відчуваючи свій збагачений багаж професійних англійських комунікативних знань та навичок, він прагнучиме і в подальшому більш наполегливо працювати над собою.

До ігрових методів навчання можна віднести:

Стажування з виконанням посадової ролі – форма й метод активного навчання конкретного типу, при якому моделлю виступає сама дійсність.

Імітаційний тренінг – відпрацьовування певних спеціалізованих навичок й умінь по роботі з різними технічними засобами й пристроями.

Розігрування ролей (інсценівка) – ігровий спосіб аналізу конкретних професійних ситуацій, в основі яких лежать проблеми взаємин у колективі.

Ігрове проектування – практичне заняття, суть якого полягає в розробці проектів в ігрових умовах, що максимально відтворюють реальність.

Дидактична гра – це модель, тобто заміщення реально існуючого об'єкта, процесу, явища, здійснюване за допомогою різних засобів.

Досить цікавим прикладом ігрових методів навчання є складання кросвордів. Група розподіляється на команди (4-6 чоловік). За встановлений час кожна з команд складає свій кросворд на запропоновану тему (теми розподіляються шляхом жеребкування). Далі команди обмінюються кросвордами, і кожна з команд розгадує кросворд суперника.

Ще один приклад – гра "Поле чудес". Може проводитись як командами так і індивідуально. Гра динамічна й емоційна. Ведучий слідкує за тим, як проходить гра, присвоює бали. Від кожної команди по черзі виходить гравець і малює на дошці кількість клітин, що відповідає кількості букв у слові, яке він загадує (це може бути поняття, термін, пов'язаний з заданою темою). Команда суперників повинна відгадати слово.

Ефективним є використання флеш-карт, комп'ютерних тестових методик. Тестові електронні завдання можуть виконуватися як безпосередньо на семінарському занятті, так і вдома. Також тести можна успішно використовувати на підсумковому семінарському занятті.

На жаль, у викладацькій практиці викладачі іноземних мов часто застосовують застарілі стандартні навчальні методи. Почасти процес викладання англійської мови продовжує залишатися дещо осучасненим варіантом граматико-перекладного методу.

Однією з центральних проблем в сучасній методиці викладання іноземної мови є проблема підвищення ефективності навчання в умовах досить обмеженої кількості годин, виділених для курсу іноземної мови.

Висновки. Основні шляхи підвищення ефективності навчання студентів англійської мови базуються на принципах безперервності освіти, єдності навчання і виховання; конструктивістському підході. Конструктивізм спирається на людиноцентризм, проблемне навчання та методи активного навчання. Активність студента у навчанні є необхідною умовою свідомого

засвоєння знань, умінь і навичок.

Основними шляхами підвищення активності студентів є: посилення навчальної мотивації студентів; створення умов для саморозвитку; забезпечення відповідності організаційних форм і засобів та дидактичних методів навчання його змісту; надання студентам можливостей бути суб'єктом навчальної діяльності; використання активних методів, у тому числі ігрових методів навчання; більш раціональне використання навчального часу на заняттях, а також у позааудиторний час з урахуванням індивідуальних особливостей студентів.

Використана література:

1. *Алексюк А. М.* Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : підручник / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 560 с.
2. *Бех П. О., Биркун Л. В.* Концепція викладання іноземних мов в Україні / П. О. Бех, Л. В. Биркун // Іноземні мови. – 1996. – № 2. – С. 3-8.
3. *Виготський Л. С.* Педагогічна психологія / Л. С. Виготський. – М. : Педагогіка, 1991. – 480 с.
4. *Выготский Л. С.* Вопросы детской психологии / Л. С. Выготский. – СПб. : Союз, 1997. – 221 с.
5. *Кларин М. В.* Инновации в мировой педагогике: обучение на основе исследования, игры и дискуссии (Анализ зарубежного опыта) / М. В. Кларин. – Рига : НПЦ Эксперимент, 1995. – 176 с.
6. *Кузьмінський А. І.* Педагогіка вищої школи / А. І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2005. – 486 с.
7. *Смолкин А. М.* Методы активного обучения / А. М. Смолкин. – М. : Высшая школа, 1991. – 176 с.
8. *Цветков В. В.* Державне управління: основні фактори ефективності (політико-правовий аспект) / В. В. Цветков. – Х. : Право, 1996. – 164 с.
9. *Щербань П. М.* Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах : навч. посіб. / П. М. Щербань. – К. : Вища школа, 2004. – 207 с.
10. *Savory J. R., Duffy T. M.* Problem based learning: an instructional model and its constructivist framework / J. R. Savory, T. M. Duffy // Educational technology. – 1995. – № 35. – P. 31-38.
11. Introduction to Anti-life Strategies and Tactics // Pro-life Activist's Encyclopedia. – BBC, American Life League [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ewtn.com/library/PROLENC/ENCYC004.HTM>

БОНДАРЕНКО В. Ф., ВАСИЛИШИНА Ю. М. Пути повышения эффективности обучения английскому языку в неязыковых вузах Украины.

В статье анализируются пути повышения эффективности обучения английскому языку в неязыковых вузах Украины.

Ключевые слова: высшее образование, английский язык, эффективность обучения, активные методы, ролевые игры.

BONDARENKO V. F., VASYLYSHYNA Y. M. Ways of increasing effectiveness of teaching English in unlinguistic universities of Ukraine.

In the article the ways of increasing of effectiveness of teaching English in unlinguistic universities of Ukraine are analysed.

Keywords: higher education, English language, effectiveness of teaching, active methods, role-plays.